

I_ Kutsume teid 107-aastasele ajaloolisele retkele meie vana koolimaja kujunemisest aastatel 1805 kuni 1912, mis on võrreldavad väikeste pildikestega tolleaegsest elust-olust.

II_ 19. SAJANDI ALGUSES, 1802, oli Tartu suhteliselt väike ja vähetähtis maakonnalinn, umbes 3534 elanikuga ...

III_ Munakillustatud teedel kärisid vankrirataste raudrehvid, sõitsid hobutõllad ning talvel kriuksusid sealsamas reejalased, millel taludest tulnud puu-ja heinakoormad.

IV_ Öösi klõbisid plekksildid, haukusid koerad ja rüuglesid kassid ... koidu eel kütsid võrtspoodnikud ahjusid ja küpsetasid leibasid...

ALGAS KOOLIREFORMIDE AEG...

IV_ Kohaliku omavalitsuse poolt hakati looma ülalpeetavaid algkooli, mida nimetati ka **Stadt - Elementarschule** (elementaarkoolid e. saksakeelsed linnakoolid), mille põhiliseks ülesandeks oli **õpilaste ettevalmistamine kreiskooli.**

OLI VAENE AEG...

I_ Elati peost suhu ning paljudel vanematel polnud võimalik lapsi kooli saata. Põhjuseks sunnitud **teenistus** või **vastava riietuse puudumine...**

II_ Rääkimata siis kõige odavam raamatu või vajalike rehkendusmaterjalide muretsemisest.

IV_ Kui Peterburi eeslinna III-s linnaosas avati 1805-dal aastal **ühklassiline saksakeelne segakool David Heinrich Haut`i** juhatusel, siis võeti vastu **66 koolilast**, kes hakkasid õppima religiooni, moraaliõpetust, kirjutust ja rehkendust.

III_ Edusammud polnud esialgu rabavad, sest kooliaasta lõpetas ühe õpetaja käe all ainult **14 õpilast 162-st, kuid** arvestades koolipere suurust - üsnagi mõistetav.

I_ Kooli tegevus katkes 1811-ndal aastal pärast Haut`i surma, kuna koolijuhatajale ei leitud asendajat.

AASTA 1812

II_ Jaanuarist **1812** alustas kool tööd **62** õpilasega **Karl August Seibt`i juhtimisel**, keda peeti väga osavaks ja eesrindlikuks õpetajaks,

III_ sest ta kasutas õppetöös **Pestalozzi meetodit**, mis töökasvatuse ja laste iseseisvuse arendamise kõrval väärtustas tähelepanu, kaastunnet, sallivust, mõistmist, usaldust ja solidaarsust.

I_ Koolipäev kestis kella 8-st-3-ni ning pearõhk pandi lugemisele, õigekirjale ja rehkendamisele,

II_ mis sisaldas nii tahvli- kui ka peastrehkendamist.

III_ Vähem pöörati tähelepanu usuõpetusele ja ilukirjale.

I_ Aga nädala jooksul tehtud koduste tööde kontroll oli laupäeviti.

IV_ 1814 koliti **III-st linnaosast I-sse linnaossa** ja elementaarkoolist sai **1. ALGKOOL.**

AASTA 1819 TRAHVIKOOLI AEG☺

I_ Liivimaal anti välja **talurahvaseadus, kus kooliealisteks** kõik lapsed **8. eluaastast kuni 16. eluaastani** (leerimine kuni).

II_ Endiselt jaotati lapsed kahte kategooriasse: **kodu- ja koolilapsed.**

III_ Koolilapsed käisid koolis 10. novembrist - 10. märtsini ning kohustuslikku õppeprogrammi kuulusid: **lugemine, katekismus ja laulmine.**

IV_ Aga need, kes kodus lugeda ei viitsinud ega nõutud katekismuse tekste meelde ei jätanud, vabastati lihtsalt koolist.

I_ Kodusõppijad pidid tavaliselt käima kord kuus koolmeistrile oma teadmisi näitamas.

II_ Kui aga mõni püüdis koolist kõrvale viilida, siis iga puudunud tunni eest ootas rahatrahv 5 kopikat, mistõttu nimetati tol ajal kooli ka **trahvikooliks.**

AASTA 1820_ SEISUSLIKE KOOLIDE AEG

III_ Ühtluskoolid asendusid rangelt seisukslike koolidega; gümnaasiumid, kreiskoolid ja **elementaarkoolid.** Viimased olid mõeldud alghariduse andmiseks lihtrahvale, kes elatusid kehalisest tööst.

II_ Esikohal oli **elementaarkoolides usuõpetus,** kus tund **algas palvuse** ja **piiblist ettelugemisega,**

I_ kuid tähtsal kohal olid: **saksa keel, kirjutamine, rehkendamine ja religiooniõpetus.**

IV_ Sel aastal vähenes oluliselt tüdrukute arv, sest suur hulk läks üle avatud tütarlaste kooli, mistõttu **1. algkool** muutus **poeglaste kooliks Lars Rosendael`i** juhtimisel, kus õpiti liitklassis, mis näitas õpilaste suurt arvu koolis.

III_ Ühe meetodina kasutati **dikteerimist** ehk etteütlemise järgi kirjutamist,

IV_ mis tähendas liitklassi puhul näiteks seda, et kui ühed dikteerimise järgi kirjutasi looduslugu või mõnda muud ainet, siis naaber tegeles samal ajal veerimise või tahvli arvutamisega.

I_ Lugemishuvi püüti tekitada kooslugemisega, mistõttu oli tunniplaanis tund "KOGU KOOL LOEB"

II_ Aga ilusa käekirja saavutamiseks, tuli **koolis dikteeritu puhtalt ümber kirjutada.**

IV_ Iga poolaasta järel olid katsed. Pärast katsete edukat sooritamist anti õpilasele tunnustus, mis lubas tal lahkesti koolist lahkuda ning tööle asuda.

III_ Kahjuks ei lõpetanud paljud kooli, mille põhjusteks õpilaste suur koormus ja ebaühtlane teadmiste tase.

AASTA 1828 LAALANDKOOLI AEG...

IV_ Uut direktorit **Johann Laaland`it iseloomustati kui tagasihoidlikku, teadmistejanulist, püüdlitku ja kohusetruud õpetajat,** kes pälvis ka ajakirjanduses tähelepanu:

III_ „Põllul, mille harimisele ta tagasihoidlikult asus, on täiesti vastanud esitatud nõudmistele, tema töö on kandud rikkalikku ja head vilja“

II_ Sellel ajaperioodil nimetati kooli hellitavalt ka „**LAALANDKOOLIKS**“.

I_ Kuna nii kool kui ka õpilased viresid majanduslike raskuste all, siis kannatas sellest nii õppetöö kui ka kooli majanduselu, mis pani koolijuhte otsima kõrvalteid.

III_ Nii näiteks on teada 1862 aastast skandaal, kus 8 rublasele õppemaksule küsiti õpilastelt lisa ka kütte ja valguse tarbeks...

IV_ **Möödunud perioodi kokkuvõtteks võib öelda, et üheklassiline saksakeelne kool tegutses üle 50 aasta,** andes elementaarseid teadmisi lihtrahva lastele, kus esialgsel perioodil õppisid küll ainult **saksa vaesemate kodanike** lapsed.

AASTA 1865_RAHVUSLIKU LIIKUMISE AEG

IV_19.s keskpaigast algas laostunud talupoegade valgumine linnadesse s.h ka Tartusse. mis mõjutas otseselt õpilaste arvu kasvu,

III_ sest juba **1865. aastal**, kui kooli juhtis **J. Bauer**, sai üheklassilisest koolist aastaks **1868** neljaklassiline poistekool, mis tõi kaasa muudatused ka õpetajate koosseisus,

I_ näiteks töötas koolis 2 õpetajat: 1. õpetaja, kes oli juhataja ning kelle ülesandeks oli korda tagada ja tunde anda ülemises astmes, lisaks II õpetaja, kes andis tunde alamas klassides.

II_ Kuna talupoegade hulk linnadesse kasvas jõuliselt, siis sellistes tingimustes oli karta kooli rahvusliku koosseisu muutumist, kus areng toimus eestlaste ülekaalu tähe all.

III_ Nt. kui **1867 oli sakslasi 46% ja eestlasi 42%**, siis **1881. olid eestlased 20% -lises ülekaalus võrreldes sakslastega.**

IV_TARTU oli kujunemas **eesti rahvusliku liikumise** üheks tähtsamaks keskuseks, sest siin loodi: Vanemuise laulu-ja mänguselts ning peeti Jakobsoni „3 isamaalist kõnet“, mis virgutasid rahvast antifeodalistlikule võitlusele..

III_ Sellised sündmused muutsid sakslased ärevaks. Selleks, et eestlasi Tartust eemale hoida, tõsteti koolides õppemaksu ning piiravad lisatingimused pandi kirja poeglaste põhimääruses. Näiteks...

I_ kooli astuja peab olema Tartu kodanik või teiste Tartus elavate isikute laps, kes peab valdama vähesel määral saksa keelt,

II_ sissekirjutuse, kriidi ja tahvli eest tuleb igal õpilasel kokku maksta 75 kopikat aastas.

III_ Saksa keele rõhutamiseks hakati looduslugu ja geograafiat õpetama saksa keeles.

IV_ Kuigi koolireformi tagajärjel oldi näiliselt kehtestatud **talurahvale justkui üldine koolikohustus**, oli vaesematel lastel 1. algkooli raske kui isegi mitte võimatu pääseda.

I_ Kõik tingimused seati paraku nii, et kooli pääsesid üldiselt jõukate vanemate saksa keelt mõistvad lapsed, mistõttu eestlastele muutus sissesaamine kõnealusesse poeglaste kooli peaaegu võimatuks.

1881_MITMEKÜLGSEMATE TEADMISTE AEG...

II_ **1878, Konstantin Swartzi juhtimise ajal** muutus kreiskool 6-klassiliseks reaalkooliks, mida hakati kutsuma „Brügerschule“ .

IV_ Kuna kool töötas **mitteametlikult** linnakooli kavaga, mis oli aga TÕSISES VASTUOLUS tolleaegsete seadustega, siis **kolm aastat hiljem, 1881. aastal, jagunes kool kaheks:**

III_ **3 ülemat klassi moodustasid kreiskooli** ning **3 alamat klassi 1. algkooli, mida hakkas juhtima Karl Lauge**

IV_ Kuigi pearõhk oli jätkuvalt saksa keelele ja matemaatikal, siis lisandusid tunniplaani uued ained: vene keel, bioloogia e. looduse kirjeldamine, füüsika e. loodusõpetus JNE.

III_ Õpilaste teadmised muutusid mitmekülgsemaks ning head tulemused kajastusid juba sama aasta lõpus,

I_ kui pärast algkooli läks **138-st õpilasest edasi õppima 94 %** ning tööle siirdus 3, mis jätkuvalt kinnitas, et I algkool oli paraku ainult jõukate laste kool.

1882 REAALKOOLI AEG

II_1. algkool kolis viieks aastaks reaalkooli ruumidesse, mis vastasid esmakordselt ajaloos õppimistingimustele, sest seni liiguti ju ühest üürimajast teise.

III_ **Õppeesmärgiks sai õpilaste ettevalmistamine reaalkooli astumiseks.**

1887_VÕIMUMÄNGUDE AEG

I_ Selleks, et mitte sattuda vastuollu kohaliku aadliga, püüti venestamist läbi viia ettevaatlikult.

II_ Nii jäeti Eestis endiselt kehtima balti eriolukord, mis tähendas, et ametlikes asja-ajamistes ja koolides lubati kasutada jätkuvalt saksa keelt.

IV_ **Venestamine aga jätkus suure hooga**, mis tähendas, et kõik koolid kohustusid üle minema vene keelele- kasvas vene keele tundide arv kahelt tunnilt kuuele tunnile nädalas ning koolijuht LAUGE aktiivsel eestvedamisel hakati ka koduloo tunde korraldama vene keeles ...

III_ Sel perioodil lahkus 1. algkool reaalkooli hoonest ning seitsmeks aastaks sai kooli nimeks taas - **Erste Stadt –Elementarschule.**

I_ Kuigi venestamine hoogsalt käis, siis elementaarkoolis oli endiselt 1893 aastal sakslaste ülekaal- 45 sakslast, 1 lätlane, 1 venelane ja 12 eestlast.

III_1879 aastaks oli tekkinud linnas olukord, kus eestlasi oli 71% ning sakslasi 17%, mistõttu hakati otsima erinevaid võimalusi, et piirata eestlaste voolu maalt linna.

II_ Nii otsustas ka saksameelne koolikolleegium oma ülemvõimu hoidmiseks **1889-ndal** aastal muuta kolme-klassilise kooli üheklassiliseks, tuues põhjenduseks „õpilaste suure puudumise.

I_ Paraku mõistis Riia õpperingkonna kuraator üsna kiiresti, et asi pole siiski õpilaste puudumises, vaid selle taga on peidus saksa koolikolleegiumile lihtsalt poliitiline motiiv.

III_ Terava vastuolu pehendamiseks jäeti elementaarkool siiski tööle **3-aastase kursusega, kuid 2-klassilise koolina** ning **aasta lõpuks tituleeriti kool parimaks elementaarkooliks linnas, kust väljalangemist ei toimunud.**

IV_ Võimumängude tulemusena saavutas saksa kolleegium soovitud tulemuse- kõrgeima õppemaksuga koolis, milleks oli 25 rubla- kuigi teistes oli 8 rbl, õppisid jõukate vanemate saksa keelt kõnelevad lapsed ja eestlaste arv vähenes järsult, sest näiteks 1879-dal aastal oli koolis ainult 6 eestlast.

II_ Samas need eestlased, kes kooli pääsesid, häbenesid oma päritolu ning ei julenud avalikult tunnistada eesti keelt emakeelena, mistõttu neid kutsuti kadakasakslasteks.

I_ Peale selle jagas linnavalitsus aasta jooksul erinevaid toetusi ja hüvesid koolile, sest kool suutis tänu õppemaksule olla linnale heaks tuluaallikaks.

III_ Kuna õpilaste arv koolis oli kõige kõrgem (91) ning klasside täituvuseks 54 hinge, siis ilmselgelt kasvasid kulud suuremaks tuludest ning enam ei suudetud linnakassat täita.

I_ Otsekohe vähendati kooli majanduslikku toetamist nii, et ühe aastaga sai koolist kõige vähem toetatud kool Tartus ...

II_ näiteks, kui 1. elementaarkool sai 1,71 rbl, siis teised koolid peaaegu 17 korda rohkem.

IV_ Võimumängude perioodil hakati koolis usuõpetust emakeeles andma - vaatamata sellele, et õpilastel tuli vantsida linna teise otsa Tähe tänavale- jäi Leningradi mnt-l asuv kool venestamise perioodil ikkagi **sakslaste ja kadakasakslaste kooliks.**

1902 JUHAN KORITSA ja 1. ALGKOOLI AEG.

IV_ Juhan Korits oli rahvusliku vaimuga õpetaja, kes oli pühendunud varasemalt rahvaluule kogumisele ning paistis silma rahvusliku liikumise tegelasena. Tema eestvedamisel hakati tunnivalisel ajal õpetama koolis eesti keelt ning pärast kadakasakslasest koolijuht **Laug** lahkumist, tugevnes koolis veelgi rohkem **eestlaste positsioon**.

III_1902-st aastast sai **Juhan Koritsast** järgmine koolijuht, kes 28 aasta jooksul kujundas koolist edumeelse suunaga **kuueklassilise kooli**,

II_ kus õppekavas olid tähtsal kohal **esteetiline kasvatus** ja **võõrkeel**.

I_ Aktiivselt kasutati tundides kaasaegseid õppevahendeid, töötasid õpilasingid ning rõhutati iseseisva töö oskust.

IV_ Aastast **1906** muutus 1. algkool **eestlaste kooliks**, kus valitses rahvuslik mentaliteet, sõbralik meel, humaansus ja hooliv vaim, mis oli õpetajad ning õpilased liitnud ühtseks pereks.

I_ Tema 65-ndal sünnipäeval, 1926, kirjutas Postimees: "Tartu Linna 1. Algkooli juhataja Juhan Korits- meie vanem pedagoog - on loonud parima kooli Tartus ja töötab seal heade tagajärgedega"

1902_RUUMIKITSIKUSE AEG

IV_ Tartus oli sel ajal umbes üle **10 000** elaniku, kui avastati, et **1000** last Tartus ei õpi. Koolivõimaluste avardamiseks alandati õppemaksu teistes linna koolides 8-lt rbl 6-ni, mis tõi kaasa uue probleemi,

II_ nimelt kasvas õpilaste arv koolidesse nii, et kooliruumide kitsikuse tõttu ei suudetud mitte kuidagi mahutada kõiki soovijaid üürimajade väikestesse tubadesse, mis sundis jätkama kolimist ühest linnaosast teise,

I_ mis tõi aga kaasa üleüldise nurisemise nii üüritingimuste kui ka ruumide halbade tingimuste üle. Nt. üüris 1. algkool kellegi UMBULA majas kooliruumi, kus 135 õpilase kasutada oli 3 imepisikest tuba.

IV_ Kuigi **1.** algkoolis toimus 1902. aastal, seoses kõrge õppemaksuga, mõnetine õpilaste arvu vähenemine 71-lt õpilaselt 67-le, siis ruumikitsikust see ei parandanud ja 1906-dal aastal tõstatas koolikolleegium küsimuse koolimaja ehitamisest Botaanika /Jakobi nurgale.

III_ Realsemaid samme astuti alles 1909-ndal aastal, mil linna volikogu võttis vastu otsuse uue koolimaja ehitamisest, mille maksumuseks planeeriti 47,000 rbl.

I_ Vaatamata kehvale olukorrale ja raskustele, hoiti rahvuslikku meelt ning jätkus õppetegevus tunnustatud pedagoogide: Tammemägi, Põllusaar, Künnap, Savitski jne. käe all.

II_ Kuna õpilaste arv oli 1910-daks aastaks veelgi vähenenud, siis võttis koolikolleegium vastu otsuse alandada õppemaksu kõigepealt 16 rublale ning hiljem 12 rublale, mis kasvatas taas õpilaste arvu.

III_ Ruumikitsikuse probleem küttis üles kirgi ning köitis jätkuvalt „Postimehe“ tähelepanu.

I_ „Ruumide puudus on meie algkoolide juures nõnda üleüldiseks nähtuseks, et seda keegi salata ei saa, kes meie linna algkooli vähegi tunneb..“

IV_ Mitme meie linna poolt ülevalpeetava algkooli ruumid nõnda kitsad, et ka laste päälisriideid ei saa mujale panna kui klassi ruumi. Ühes algkooli klassis on ligi 70 last, kus 120 lapse päälisriided sees on. Lapsed lähevad talvel lumiste riietega kohe klassi, kus lumi siis sulama ja ära aurama hakkab. Et niisugune seisukord ka kõige lihtsamaid terwishoiunõudeid ei täida, on arusaadav“

1911 KOOLIMAJA EHITUSE AEG...

III_ Lõpuks, 1911-dal aastal algasid koolimaja ehitustööd Arved Eichhorni projekti alusel.

II_ Kuna koolimaja ehitus ei saanud kellelegi märkamata jääda, siis kirjutas taas „Postimees“:

IV_ „Pääle tervishoiulise külje on kooli saalil veel teine tähtsus - nimelt niisugune waba ruum annab lastele võimaluse üksteisega wabalt läbi käia, ühiselt mängida ning aitaks kooliõpetajat lastele läheneda.“

II_ Skeptiliselt aga lisati:

IV_ „Nagu kuulda, olevat uues linna poolt ehitatud kahe linna algkooli ühises majas kaks niisugust kooli saali. Huvitav on näha, kui kaua need ruumid selleks jäävad, milleks nad määratud on“

1912_UUS LINNA-ALGKOOLIMAJA VALMIS.

II_ Rõõmusõnum on kirja pandud 1912. aasta Postimehe nupukeses „**Uus linna-alkoolimaja! Kroonuaia uulitsal on muidu valmis, ainult üksikute väikeste asjade tööd seisavad veel laiali. Uude majasse asuda linna 1. alguskool ja 5. alguskool töösse.**“

I_ Valminud juugendstiilis koolimaja paistis silma erinevas krohv-viimistluses gootipäraste kõrgete fassaad viiludega...

III_ ja kivikatusega, millel kõrgusid valged tahmapüüdjatega korstnad.

IV_ Koolimajja pääses läbi Botaanika tänava poolt avaneva värava massiivse peaukseni, sealt otse kõrgesse peatreppikotta ning edasi juba mööda kivist trepiastmeid kõikidele korrustele.

II_ Kõrgetest siseustest pääses avaratesse jalutussaalidesse, mida ääristasid lihtsa vormiga massiivsed koridoripingid,

I_ mille vahelt välkusid kutsuvalt valged klassiüksed, kust avanes vaade 50-le õpilasele mõeldud klassiruumile..

IV_ Ruumikitsikus oli jäänud selle koolirahva jaoks mõneks ajaks aegade hämarusse..

I_ See oli esimene kaasaja hügieeninõuetele vastav koolihoone, kuhu projekteeriti kanalisatsioon ja gaasivalgustus.

II_ Eraldi tähelepanu vääris hoone kõrval olev tiik, samuti hoovile väljaehitisena ulatuva saaliga plokk, mida kõike ümbritses kaunis piirdeaed.

III_ Kooli pärliks võis pidada aga mitmekümnete ruutudega kaarjast akent saalis, kust avanes vaade Supilinna ühele elitaarsemale tänavale,

IV_ kust paistsid katusekivide või laudkatustega kaetud keskmiselt suuremad elamud, mille omanikeks olid kõrgema positsiooniga jõukamad inimesed nagu professorid, mõisavalitsejad, kohtuhärrad, politseimeistrid, pastorigid, Eesti koguduse köstrid jne.

III_ kuid kelle hulgas liikusid ringi oma igapäevaseid toimetusi tehes kingsepad, puusepad, voorimehed, püttsepad...

I_ ... ja 1912-aasta sügisest -1915 aasta kevadeni nautisid Tartu 1. ja 5. algkoolide TÜDRUKUD JA POISID uhiuues koolimajas õppimist,

II_ kuni seda katkestas I maailmasõda, kus koolimaja muutus hospitaliks

IV_ JA LÕPUKS... Me ei tea, kas uus koolimaja, laste kisa-kära ja massiivse kooliukse paukumine muutis midagi ka Botaanika tänava põliselanike elus..

III_ Küll aga muutis see meie ja loodetavasti ka teie jaoks, sest rullus ju lahti üks tükike 107-aastase kooli loost, milleks tänaseks on möödunud juba 207 aastat.

IV_ Selgemalt kui iialgi varem mõistsime, et siia kolides, ei astunud me tühjale kohale, vaid oleme lihtsalt järgmised ühe kooli ja linna ajalise järjepidevuse ahelas.